

KÖZELKÉP

Muravidék létrehozása és társadalmi jellemzői

KOVÁCS TERÉZ¹ – STANKOVICSNÉ SZENDI ANNA²

ABSZTRAKT

Az 1920-as trianoni határmegvonással a magyarság egy kisebb része a ma már önálló Szlovénia területére került. Az ő leszármazottjaik száma napjainkban hatezer fő körül van, és a Kárpát-medencei magyarság egyik szórvány közösségét képezik. Ennek a – történelmi Vas és Zala vármegyéből elcsatolt – résznek az elnevezésére idővel megfogalmazódott egy új fogalom, a Muravidék. A tanulmány kiinduló pontja, hogy felhívjuk a figyelmet arra, hogy a térséggel foglalkozó szerzők a Muravidék elnevezést nem azonos területi egységgel azonosítják. Célunk, hogy ezeket bemutassuk, elemezzük, és javaslatot tegyünk a Muravidék eltérő értelmezésének a feloldására. Tanulmányunk a földrajzi megközelítés mellett szociológiai szempontokra, köztük a helyi lakosság megkérdezésére is támaszkodik, és azt vizsgálja, hogy milyen okok állnak Muravidék eltérő értelmezésének a hátterében. A térség területi, történelmi, politikai, gazdasági és kulturális sajátosságainak a bemutatásán keresztül elemezzük a kérdést.

KULCSSZAVAK: szlovéniai magyarok, Muravidék tájnév, Muravidék kétnyelvű – szlovén és magyar – területe, határmentiség, Pomurska

ABSTRACT

The creation and social characteristics of the Mura Region

After drawing the Trianon borders in 1920, a minor part of Hungarians became residents of the territory of present-day independent Slovenia. The number of their descendants is approximately 6000, and they constitute one of the Hungarian diasporic communities in the Carpathian Basin. In order to rename this part annexed from historical Vas and Zala counties a new notion was created: the Mura Region. The starting point of this study is raising attention to the fact that authors dealing with this region do not identify the name Mura Region with an identical territorial unit. Our aim is to present and analyse them, meanwhile offering an option to solve the different interpretations of the Mura Region. Besides the geographic approach, our study also relies on sociological aspects, including interviewing the local population, and it carries out research into the causes of the different interpretations of the Mura Region. We analyse this issue by presenting the territorial, historical, political, economic and cultural features of the area.

KEYWORDS: Slovenian Hungarians, Mura Region vernacular, bilingual territory – Slovenian and Hungarian – of the Mura Region, cross-border, Pomurska

¹ Pécsi Tudományegyetem, BTK, Demográfia és Szociológia Doktori Iskola vezetője.

² Pécsi Tudományegyetem, BTK, Demográfia és Szociológia Doktori Iskola doktorandusza.

KÖZELKÉP

Bevezetés

2020-ban lesz száz éve annak, hogy a történeti Magyarország, mint az Osztrák-Magyar Monarchia része megszűnt, és a trianoni békekötéssel területének 67, magyar népességének 30 százaléka az utódállamokhoz került (Romsics 2001: 143). A közeli évforduló alkalom arra, hogy számba vegyük azt is, mi lett az elmúlt egy évszázad alatt a különböző utódállamokhoz került magyar közösségekkel. Különösen fontos odafigyelnünk azokra a határon túl élő nemzetrészekre, amelyek kis létszámúak, és ezért a megszűnés, az asszimiláció fenyegeti őket. Helyzetük megismerése, elemzése két szempontból is fontos: egyrészt a hazai szakirodalomban a szórványmagysággal a rendszerváltás után is kisebb mértékben foglalkozunk, mint a tömbmagysággal, a rendszerváltás előtt pedig úgyszólván ez a téma még a szakirodalomból is hiányzott. Tanulmányunkkal ezen a hiányon szeretnénk enyhíteni. Másrészt viszont a szórvány magyság asszimilációját az is fékezheti, ha az anyaország közvéleményének figyelme (melyet a szakcikknek is formálnak) rájuk is irányul, és érzik, hogy az anyaországnak ők is fontosak.

Tanulmányunk a szlovéniai magyarokról szól. Az ott élő magyarok helyzete azért is sajátos, mert az ötvenes évek végétől a Szlovén Köztársaság, ami akkor még Jugoszlávia része volt, pozitív diszkrimináció elvére épülő nemzetiségpolitikát vezetett be a területén élő óshonos – magyar és olasz – kisebbséggel szemben. A jugoszláv fennállás alatt biztosított előjogokat az önálló szlovén állam az 1991-es alkotmányban nemcsak, hogy megtartotta, hanem még ki is bővítette.³ Ilyen jó példával nem találkoztunk egyetlen utódállamban sem. Előre bocsátjuk, hogy ennek ellenére az 1961-es jugoszláv népszámlálás alkalmával még 10 ezres szlovéniai magyar közösség napjainkra közel 5-6 ezer főre apadt. Felvetődik a kérdés, hogy milyen út vezetett e helyzethez.

A szlovéniai magyarok által lakott terület meghatározására a szakirodalom és a közbeszéd többnyire a „Muravidék” kifejezést használja. Megfigyelhető azonban, hogy a szerzők a Muravidék elnevezéshez nem azonos területi egységet társítanak. Egy muravidéki magyar kutató, Kovács Attila e kérdés kapcsán meg is jegyezte, hogy „*ezt a szakma még nem tette rendbe*”⁴.

Tanulmányunkban muravidéki magyar- és hazai szerzők munkáin keresztül mutatjuk be, hogy hogyan változott a Muravidék elnevezés és a térség lehatárolásának az értelmezése a különböző történelmi, politikai események, intézkedések hatására. Ezt követően javaslatot teszünk az elnevezésből fakadó kérdések feloldására. Kitérünk arra is, hogy a helybéliek hogyan értelmezik Muravidéket. Ehhez azokat

³ Miközben például a területén élő több tízezres szerbeknek még az állampolgárságot sem adta meg.

⁴ Kovács Attilával Stankovicsné Szendi Anna 2016 júliusában készített interjút Lendván.

KÖZELKÉP

az interjúkat használjuk fel, melyeket 2016 júliusában készítettünk⁵ 26 muravidéki magyarral. Végül bemutatjuk a Muratájéki régió demográfiai és gazdasági helyzetét.

A tanulmány célja a Muravidék elnevezésből fakadó probléma bemutatása, és a megoldásra tett javaslat mellett az, hogy képet kapjon az olvasó Muravidék főbb területi, történelmi, gazdasági, demográfiai és nyelvi sajátosságairól.

2. A Muravidék elnevezés értelmezési lehetőségei és a háttérben álló történelmi, politikai szempontok

2.1 MURAVIDÉK MINT TÁJEGYSÉG

Muravidék kifejezés tájegységnevként Trianon előtt nem létezett, mert ez a terület addig a történelmi Magyarország Vas és Zala vármegyéjéhez tartozott, és az akkori tájegység, Vendvidék déli, dél-nyugati része volt.⁶ Az itt élő szlovén nemzetiségű lakosságot a kortársak túlnyomó többsége magyar nyelven vendnek nevezte, míg ez az etnikum saját magát anyanyelvén szlovénnek jelölte. (Göncz 2001) Az 1910. évi magyar népszámlálás során a mai Muravidéken 66 790 szlovén (vend), 20 346 magyar, és 2093 német lakost számoltak össze. Ez azt jelenti, hogy az összlakosság 73,1%-a szlovén (vend), 22,3%-a magyar, 2,3%-a német volt. (Bence 1994) (A később bemutatásra kerülő, ma már Muravidék kétnyelvű – szlovén és magyar – területének számitó térség lakossága akkor még 15 800 fő volt, és ennek több mint 90%-a magyar-nak vallotta magát.) (Kovács 2013) A Vas és Zala vármegyéktől elcsatolt terület a Mura folyótól északkeletre fekszik, 910 négyzetkilométert tesz ki, és 1920 után a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság fennhatósága alá került.

A trianoni döntést követően ez a terület szlovénul a Prekmurje tájnevet kapta, amely elnevezés a szlovénok részéről a mai napig él, és magyarra fordítva *Murántúlt* jelent (Bokor 2012: 57). Ez egy Ljubljana-centrikus megközelítés, mivel a főváros elhelyezkedéséhez viszonyítva került meghatározásra az elnevezés. Ljubljanából tekintve Muravidék valóban a Mura folyón túli területet jelenti. A magukat új államban találó magyarok azonban nem vették át ezt az új elnevezést, mert az ő nézőpontjukból a Murántúl egy másik térséget takar, mégpedig az 1920-ig Ausztria Stájer-vidékének azt a kis részét, amely szintén a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került. (1. ábra) Körükben lassabban alakult ki egy új tájnév és előfordult, hogy a Muravidék mellett a Muramellék elnevezést használták.⁷ (1. ábra)

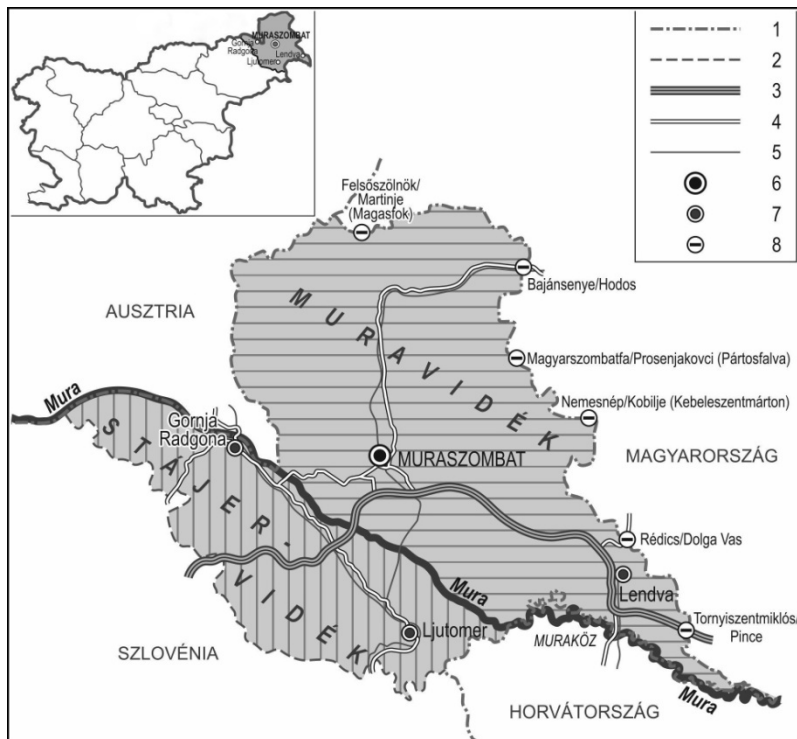
⁵ Az interjúkat Stankovicsné Szendi Anna készítette.

⁶ Vendvidék a Mura és a Rába között fekvő történelmi tájegység volt.

⁷ Emellett a Murától délre eső részt Muraköznek nevezik, de ez ma már Horvátország területe.

KÖZELKÉP

1. ábra. Pomurska statisztikai régió két összetevő része

Jelmagyarázat: 1 - Országhatár; 2 - Régió határ; 3 - Autópálya; 4 - Főközlekedési út; 5 - Vasútvonal; 6 - Régió székhelye; 7 - Város; 8 - Határátkelő

Forrás: Bokor (2012) alapján saját szerkesztés

A békeszerződés után Muravidék szlovén közigazgatás alá került. Az igazságszolgáltatásból és a közigazgatásból is kiszorították a magyar nyelvet (Varga 1994). Az új szlovén politika igyekezett Magyarországgal mindenféle kapcsolatot megszakítani. Ez vonatkozott az infrastruktúrára is. Megszüntették például a Murszombat-Körmen-d, Lendva-Zalaegerszeg vasútvonalat. Ugyanakkor nem építették ki Lendva vasúti összeköttetését az új központ, Ljubljana irányába (Bence 2000).

Az 1920-as, 1930-s években végrehajtott földreform és betelepítés jelentős hatást gyakorolt Muravidék etnikai összetételének a megváltoztatására. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság 1919 januárjában hozta meg azt a rendeletet, mely kimondja, hogy a kormány oldja meg az agrárkérdést, kerüljön sor az igazságos földosztásra és a szegény néprétegek földhöz juttatására. A földreform kezdetén még a magyarok is juthattak némi földhöz. Azonban a földreform végrehajtásáért felelős miniszté-

KÖZELKÉP

rium 1921. szeptember 5-én kiadott rendelete már azt tartalmazza, hogy „a földre csak a szláv nemzetiségű igénylők jogosultak, a magyarokat, akiknek az elmúlt évben a Muravidéken osztottak ki földet, ebben az évben mellőzni kell, valamint a már kiosztott földet el kell tőlük venni” (Göncz 2001: 228). A földreformmal egy időben kezdődött a többségében magyarlakta településekre történő betelepítés. Tengeremelléki menekülteket, muravidéki szlovéneket telepítettek be a zömével magyarok által lakott muravidéki falvakba (Kovács 2006).

1941 és 1945 között Muravidék ismét magyar fennhatóság alá került. A közel négy éves magyar fennhatóság alatt a helyi szlovének közül 587-et Sárvárra, az internáló táborba hurcoltak, akik közül 23-an ott életüket veszítették. „A háborús évek alatt a legnagyobb vérvesztéséget a zsidók szenvedték el. A muravidéki zsidóság egészen a „végső megoldásig” a vidék gazdasági és kereskedelmi életének fő mozgatórugója volt. A muravidéki zsidók – becslések szerint 250 fő – deportálására 1944 áprilisában került sor” (Kovács 2013: 42). Az 1945 áprilisában bevonuló szovjet csapatok meghozták az impériumváltást. Ezután a térség véglegesen Jugoszlávia része lett. A Muravidéken élő magyarságot komoly atrocitások érték a hatalomváltást követően. 1945. július 9-ről 10-re virradóra 558 muravidéki magyar személyt internáltak 19 településről a hrastoveci gyűjtőtáborba. Többségük öreg, nő és gyermek volt. A tábor lakói 1945 szeptemberében térhettek vissza lakóhelyükre (Kovács 2014).

1947–1948-ban elmérgesedett a magyar-jugoszláv viszony, mely komolyan érintette a határmentén élő muravidéki lakosságot. A határokat teljesen lezárták, ezáltal nem csak a politikai-diplomáciai kapcsolatok szűntek meg a két ország között, hanem a baráti, rokoni kapcsolatok is. A muravidéki magyarokat gyakran zaklatta az UDBA (jugoszláv titkosrendőrség), hogy beszervezze őket magyarországi kémkedésre (Kovács 2011).

Az 1950-es évek vége, 1960-as évek eleje változást hozott a magyar-jugoszláv viszonyban, és ezáltal a határ menti térségnek is. Ezen időszaktól kezdve Jugoszlávián belül a Szlovén Szocialista Köztársaság a szövetségi átlagnál nagyobb figyelmet fordított a kisebbségek helyzetének rendezésére. A politikai vezetés felismerte, hogy egy hatékony kisebbségpolitika kedvezően hathat a határon túl élő szlovén kisebbség helyzetére is, ezért az országban élő két őshonos kisebbség, a magyarok és az olaszok számára többletjogokat kezdett biztosítani.

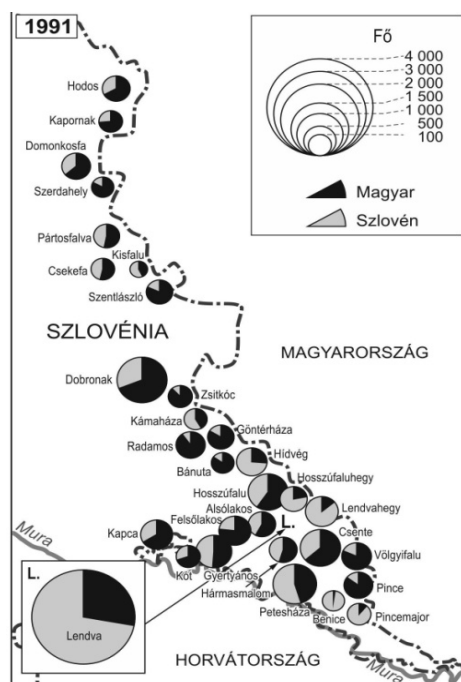
2.2 MURAVIDÉKEN BELÜL A NEMZETISÉGILEG VEGYESEN LAKOTT TERÜLET LEHATÁROLÁSA

A szlovén–magyar államhatár mentén 31 településen, 5 községben (občina) – Dobronak, Hodos, Lendva, Moravske Toplice, Šalovci – él a muravidéki magyarság. Az általuk lakott terület 195 négyzetkilométeren fekszik, mely 50 km hosszú és 3–15 km széles sávot ölel fel (Kovács 2004). (2. ábra) A szlovéniai község elnevezés nem

KÖZELKÉP

egyenlő a hazánkban használatos kifejezéssel. A délvideki magyar szak- és köznyelvben, beleértve a szlovéniai magyart is, a „község” kifejezést használják az olyan közigazgatási egység megjelölésére, amely legközelebb a magyar járáshoz áll. Ez a közigazgatási egység egy központi településből, – amely a Vajdaságban jellemzően egy városból – és a környező falusi településekből, míg Muravidéken, Lendvát leszámítva, az egész térség falusi településekből áll. Ez azért alakult így, mert Muravidék aprófalvas településszerkezettel rendelkezik, akárcsak Szlovénia nagy része, szemben Vajdasággal, amely az alföldi településszerkezet legdélebbi része.

2. ábra. A nemzetiségileg vegyesen lakott terület a szlovén–magyar államhatár mentén

Forrás: Kovács (2013) alapján saját szerkesztés

Az öt községhez tartozó területre a nemzetiségileg vegyesen lakott, illetve a két-nyelvű terület kifejezést használják. Az elnevezések a térség sajátosságaiból fakadnak, melyek a pozitív diszkrimináció elvére épülő nemzetiségpolitikai intézkedésekre vezethetőek vissza.

Az első komolyabb lépés, mely a muravidéki magyarság helyzetének rendezése irányába hatott, a kétnyelvű oktatás bevezetése volt. Az 1959/60-as tanévben – a nemzetiségileg vegyesen lakott területen –, általános iskolai szinten kötelezővé tet-

KÖZELKÉP

ték a kétnyelvű oktatást.⁸ Eddig is lehetősége volt a muravidéki magyar gyerekeknek magyar nyelven tanulniuk külön magyar tagozatokban (osztályokban), mivel azonban középiskolai szinten ez már nem volt biztosítva, a magyar szülők gyermekeiket inkább szlovén tagozatra írtatták. Emiatt a magyar tagozatok fokozatosan kezdtek elnéptelenedni. Az ötvenes évek közepére a magyar nemzetiségű tanulók több mint fele már szlovén tagozatra járt (Tarján 1993). A kétnyelvű oktatás célja az volt, hogy a szlovén és a magyar diákok kölcsönösen megtanulják egymás nyelvét. Ettől kezdve már nem csak a magyar diákoknak volt előírva a szlovén nyelv elsajátítása, hanem a szlovén tanulóknak is kötelezővé tették a magyar nyelven való tanulást.

Mérföldkőnek tekinthető a muravidéki magyarság és általában a szlovéniai kisebbségvédelmi modell szempontjából az 1974-es alkotmány (Göncz 2010). Az alkotmány kimondja, hogy a magyar és az olasz őshonos (autochton) kisebbség nyelve a nemzetiségileg vegyesen lakott területen egyenrangú az állami nyelvvel. További fontos része az alkotmánynak, hogy a nemzetiség szempontjából kiemelkedő területek esetében – mint például oktatás, művelődés, tájékoztatás, anyaországgal való kapcsolattartás – állami költségvetési kötelezettséget irányoz elő. A leginkább hangsúlyozandó azonban a '74-es alkotmányból, hogy az őshonos kisebbségek nemzeti-segi oktatási-művelődési érdekközösségeket hozhattak létre.

1991. december 23-án hirdette ki a szlovén parlament az akkor már szuverén állammá vált Szlovén Köztársaság új Alkotmányát, mely az 1974-es alkotmányhoz képest a két őshonos – ekkor már nemzeti közösségnek elnevezett – kisebbség jogait jelentősen kiterjesztette. A magyar és az olasz kisebbség speciális jogai között szerepel a legalább egy-egy garantált parlamenti képviselői hely biztosítása. A képviselő⁹ abszolút vétőjoggal rendelkezik a kizárólag a nemzeti közösséget érintő ügyek vonatkozásában (Győri 2006).

Az alkotmány széles körű nyelvhasználati jogokat is biztosít. A nemzetiségileg vegyesen lakott területen a magyar nyelv hivatalos. A helyi közigazgatásban a nyomtatványok, helységnévtáblák, feliratok magyar és szlovén nyelven is elérhetőek. Az alkotmány lehetővé teszi a magyar és olasz kisebbség számára, hogy nemzeti identitásuk megőrzésére szervezeteket, saját intézményeket hozzanak létre. Így jött létre például 1994-ben a Muravidéki Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. Külön önkormányzatiságot is lehetővé tesz az alkotmány. A magyarok által lakott ötközségben a községi szintű önkormányzatok mellett külön működik magyar nem-

⁸ Óvodai szinten a kétnyelvű modellt az 1962/63-as tanévben vezették be a nemzetiségileg vegyesen lakott területen. 1981-ben pedig Lendván elindult a pedagógiai, közgazdasági és fémipari szakosítású kétnyelvű középiskola, továbbá megkezdte működését Mariborban a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék (Gróf 2012). A tanszék mellett ekkor már működött a Magyar Nyelvi Lektorátus. A tanszék és lektorátus fő feladata a magyartanárok képzése, illetve a kétnyelvű oktatásból kikerülő más szakos egyetemi hallgatók magyar nyelvi tudásának fejlesztése.

⁹ A nemzetiségi parlamenti képviselőt az országgyűlési választások során választják meg a nemzeti-segi választási névjegyzékben szereplők, szavazók.

KÖZELKÉP

zetiségi önkormányzat. Önállóan döntenek a kisebbség megmaradása és fejlődése szempontjából kiemelkedően fontos kérdésekben.

2002-ben Szlovénia egész területén 7713 magyar anyanyelvű és 6243 magyar nemzetiségű személyt írtak össze, akiknek 80%-a a nemzetiségileg vegyesen lakott területen él. Dobronak, Hodos, Lendva, Moravske Toplice és Šalovci községben ez évben 6237 magyar anyanyelvűt és 5212 magyar nemzetiségűt jegyeztek fel (Kovács 2013). A 2002-es népszámlálás volt az utolsó, hagyományos kérdezőbiztosok általi lekérdezésen alapuló hivatalos statisztikai adatgyűjtés, ahol szerepeltek többek között nemzetiségre és nyelvre vonatkozó kérdések (bár már akkor sem volt kötelező válaszolni ezekre). Ezt követően – először 2011-ben – regiszter¹⁰ alapú népszámlálás folyt, s ennek során a Szlovén Statisztikai Hivatal a már meglévő és a különböző hivataloknál, intézményeknél tárolt adatbázisokat gyűjtötte össze és dolgozta fel, melyek között nem szerepelt sem a nemzetiségre, sem az anyanyelvre vonatkozó adat (Gönc K. 2010, Kovács 2013).

Létszámuk és az állam által nekik nyújtott kulturális támogatások alapján a szlovéniai magyarság a kulturális szórványközösség csoportba tartozik. Az alig több mint 6 ezer fős magyarság ugyanis „személyi elvű kulturális tartalmú autonómiával” rendelkezik (Győri 2006: 387).

Egy külön tanulmányt érdemelne annak a kérdésnek a bemutatása, hogy egy európai szinten is egyedülálló kisebbségpolitika hogyan vezethetett oda, hogy az 1961-es népszámlálás alkalmával 10 498 fős szlovéniai magyarság fél évszázad alatt megfeleződött. Jelen tanulmányban csak arra vállalkozunk, hogy bemutassuk, a nemzetiségi politikának mintegy melléktermékeként, hogyan alakult ki Muravidéken belül egy sajátos, kisebb kiterjedésű területi egység.

E jelenséggel párhuzamosan létrejött egy elnevezésből fakadó probléma. Előfordul ugyanis néhány muravidéki magyar szerző munkájában (Bokor 2009, Varga 2011, Kovács 2013), hogy amikor a nemzetiségileg vegyesen lakott területről írnak, kizárólag a határ menti térséget nevezik Muravidéknek. (2. ábra) Ezáltal megkérdőjelezve azt a leginkább elfogadott álláspontot, miszerint Muravidék a Mura folyótól északra, északkeletre fekvő, a történelmi Magyarország részét képező (1. ábra) 910 négyzetkilométeres területet fedi le.¹¹

Muravidék értelmezési lehetőségét tovább nehezíti az is, hogy az uniós csatlakozás előtti regionalizációs diskurzusban, Szlovéniában egy újabb Muravidék régió koncepció jelent meg.

¹⁰ Gönc Katja 2010-ben azt is írja, hogy a regiszter alapú népszámlálást alkalmazza már Dánia, Finnország, Hollandia. 2011-ben pedig szintén ezt a módszert fogja használni Norvégia és Svédország.

¹¹ Így vélekedik a muravidéki magyar szerzők (Göncz 2006, Kovács 2012, Zágorec-Csuka 2008) és a magyarországi kutatók (Bartha 2006, Gyémánt 2009, Székely 1995, Szilágyi 2007) többsége is.

KÖZELKÉP

2.3 TERÜLETI REFORMOK SZLOVÉNIÁBAN

1991 nyarán Szlovénia bejelentette kiválását a Jugoszláv federációból, ezt követően december 23-án népszavazással döntöttek az ország függetlenségéről. „A kivívott nemzeti szuverenitás intézményesítése, a tágan értelmezhető rendszerváltás végrehajtása, továbbá a demokratizálódás és a jogállamiság keretinek megteremtése szempontjából egyaránt kulcsmomentumnak bizonyult a szlovén önkormányzati rendszer újrászervezése” (Hajdú – Nagy 2013: 236-237). A szlovénok még a jugoszláv időből „örökölték” egy – mint ahogy erről korábban írtunk, leginkább a magyar járásokhoz hasonló – 62 alsó szintű települési önkormányzati rendszert (občina-község). 1994-ben, egy akkor bevezetett önkormányzati reformmal a helyhatóságok számát 147-re növelték (Statistical Office RS 2017). A közigazgatás további decentralizációját jelenti, hogy 1998-ban még tovább növelték az önkormányzatok számát, és jelenleg 212 helyhatóság működik Szlovéniában.

A települési önkormányzatok – a településszerkezet függvényében – igen eltérő népességet foglalnak magukba. A legkisebb egységek lakossága a négyszáz főt sem éri el, miközben a két legnagyobb népessége bőven meghaladja a százezret is. Felölhetnek egyetlen, vagy akár több települést is. „Noha az ágazati törvény kimondja, hogy az önkormányzatoknak legalább 5000 fős lakossággal kell rendelkezniük, rögvest kivételek eshetőségét is tárgyalja a jogszabály, amennyiben biztosítja 2000 főnél nem kisebb, kivételes földrajzi fekvésű, történelmi múltú, gazdasági jelentőségű, avagy speciális nemzetiségi összetételű községek létrehozását. [...] A községeknek saját közigazgatási területükön belül biztosítaniuk kell legalább az alapfokú (8 osztályos) oktatást, nem szakrendelési jellegű orvosi ellátást, ivóvíz- és csatornaszolgáltatást, lakossági energiaellátást, postaszolgálatot, könyvtárat, illetve a működéssel kapcsolatos adminisztrációs teendőket.” (Hajdú – Nagy 2013: 237–238). Ezek a decentralizációs törekvések kedvező helyzetet jelentettek a szlovéniai magyarok számára is. Az 1994-es törvénymódosítás óta a települési önkormányzatok egyes városi rangú községei (mesna občina) állami kompetenciába tartozó feladatok ellátására is kötelezhetők kiegészítő pénzügyi források biztosítása mellett. A városi rang adományozása a kormány hatáskörébe tartozik. Városi rangok közül megkülönböztetett helyet képviselnek a régió székhely városok, amelyek legközelebb a magyar megyei jogú városokhoz állnak. Ilyen rangot akkor kaphat egy helyhatóság (a parlament döntése alapján), ha a teljes területén legalább 20 ezer fő él, minimum 15 ezer munkahely van, maga az önkormányzat földrajzi, gazdasági, infrastrukturális és kulturális szemszögből is központja egy nálánál szélesebb területnek. Jelenleg 11¹² ilyen városi rangú helyhatóság található Szlovéniában (Hajdú – Nagy 2013), köztük az egyik Muraszombat. (1. ábra)

¹² Mint később látni fogjuk, 12 régió (NUTS3 térség) van Szlovéniában, és az egyiknek Ljubljana a központja, amely, mint főváros megkülönböztetett státusszal rendelkezik.

KÖZELKÉP

Az országban a regionális tervezés és a különböző területeken való együttműködés, nem utolsósorban az uniós előcsatlakozási támogatások fogadása céljából is, időszzerűvé vált valamilyen középszintű területi egység kialakítása. Ennek a törekvésnek voltak történelmi előzményei. Az 1970-es években felmerült az igény a különböző kutató intézetek és a Szlovén Statisztikai Hivatal részéről, hogy egy olyan területi felosztás is létezzen, mely a helyhatóságokat nagyobb egységbe, régiókba rendezi. Így akkor – kizárólag elemzési célokra –, létrehozták a 12 régiót, amelyet a Szlovén Statisztikai Hivatal 1995-ben ismét elővett és elnevezte funkcionális régióknak. (Statistical Office RS 2017) Ezt a 12 szlovén középszintű területi statisztikai egységet az EU-ban NUTS3¹³ területi szinttel, a magyar nyelvben pedig leginkább a megyékkel lehetne összevetni. A funkcionális régiók csak statisztikai régiók, valós autonómia nélkül.

Szlovénia a NUTS2 régiók szintjét is kialakította és ilyen szempontból az ország két egységre osztható fel: Kelet-Szlovénia és Nyugat-Szlovénia. Az előbbi a kevésbé fejlett, az utóbbi, amely Ljubljánát is magába foglalja, a fejlettebb térség.

A fentiek összegzésékeként elmondható, hogy Szlovénia területi beosztása a következőképpen néz ki: alapszinten van 212 helyhatóság, amelyek felölhelhetnek egyetlen, vagy akár több települést is. Kitüntetett helyük van e rendszeren belül a városi rangú helyhatóságoknak. Közép, azaz NUTS3 szinten a 12 funkcionális régió található és a sort a két NUTS2 zárja.

A NUTS3 területi szint közül az egyik, – a témánk szempontjából is fontos statisztikai régió – a Pomurska elnevezést kapta. (1. ábra) A legészakibb, a magyar határral szomszédos NUTS3 régiónak a kiterjedése 1337 négyzetkilométer, székhelye pedig Muraszombat. Pomurska földrajzi és történelmi szempontból is két részből áll: az egyik magába foglalja a Mura jobb partján elterülő történelmi Stájer-vidék egy részét, melynek területe 427 négyzetkilométer. A másik részhez tartozik a Mura bal partján lévő, 910 négyzetkilométert kitevő Muravidék tájegység, amely a történelmi Zala és Vas megye elcsatolt része. Tehát ebből az egykori osztrák és magyar területekből alakították ki a Pomurska régiót (Bokor 2012).

Azt követően, hogy hivatalossá vált Pomurska NUTS3 régió, néhány muravidéki és magyarországi szerző írásaiban elkezdte a szlovén elnevezést magyarra fordítani, azonban a mai napig nem alakult ki egységes álláspont a magyar elnevezést illetően. Jelentős zavart okoz, hogy azok a szerzők, akik a térség meghatározásakor a magyar nyelvű kifejezést keresik, a Muravidék (Hajdú – Nagy 2013, Kapitány 2015b), illetve a Mura-vidék (Kolláth – Gróf 2014) elnevezést használják. Így, ahogy erre már fentebb is utaltunk, megnehezítik Muravidék eddig sem egyértelmű értelmezését.

¹³ Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques (Statisztikai Célú Területi Egységek Nomenklatúrája)

KÖZELKÉP

2.4 JAVASLAT A MURAVIDÉK ELNEVEZÉSŐL FAKADÓ PROBLÉMA FELOLDÁSÁRA

Az eddigiek során Bokor László (2012) volt az, aki tanulmányában részletesen vizsgálta a Muravidék névdilemma eseteit, és az alábbiakat állapította meg:

„A Muravidék névalakra, a magyar etnikai és történelmi kötődések végett minden bizonnyal szükség van, de szinonimaként a Murántúl alakot sem mellőzhetjük. Többek között azért sem, mert a területen eleve nem csak magyarok, hanem magyar nyelven beszélő szlovének is élnek. Ami azonban a mi szempontunkból Muravidék, az nekik a Murán túli területet, Prekmurjét jelenti” (Bokor 2012: 63).

A kétnyelvű terület esetében így fogalmaz:

„Személy szerint fölöslegesnek tartom a kétnyelvű terület külön (és hasonzó-rú) elnevezését, mivel a különböző nemzetiségi arányok változása esetén annak határai is változhatnak, esetleg meg is szűnhet, a verbális névhasználattal pedig nem azonosítható a pontos terület. [...] Győri Róbert (2005) munkája nyomán¹⁴ természetesen fenntartom, hogy ez a kisebb terület is lehet önálló 'táj', de párhuzam nem vonható a rokon népek nevét viselő területekkel, mint például a Hajdúság, a Jászság vagy a Kunság” (Bokor 2012: 63).

Pomurska statisztikai régió elnevezésének a vonatkozásában pedig az alábbi Bokor gondolata:

„Nem mellőzhetjük azt a tényt sem, hogy az európai uniós elvárásoknak megfelelően Szlovéniában is kialakították a statisztikai régiókat, ami a Prekmurje komplex, jól elkülönülő földrajzi formációjának ellenére az egykori Alsó-Stájerországából (Štájerška) is lemetesz egy kisebb, Mura menti részt (Prlekija). [...] célszerű lenne bevezetni táji értelemben a Muratájék kifejezést [...], regionális (statisztikai divízió) esetében pedig a Muratájéki régió elnevezést használhatnánk” (Bokor 2012: 63).

A fentiek alapján a saját álláspontunk a következő:

Pomurska NUTS3 régiót – melynek kiterjedése 1337 négyzetkilométer –, amennyiben magyar szövegben használjuk, vagy meg tartjuk az eredeti szlovén nevet,

¹⁴ Győri R. (2005): A történeti régió. In: Nemes Nagy J. (szerk.): Régiók távrolról és közlelről. Regionális tudományi tanulmányok 12. ELTE TTK Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest: 63–71.

KÖZELKÉP

vagy Bokor László tanulmánya alapján hasznos lenne bevezetni a *Muratájéki régió* elnevezést.

A *Muravidék* tájnév – területe 910 négyzetkilométer – esetében érdemes zárójelben feltüntetni a szlovén nyelvű névalakját, azaz a Prekmurje elnevezést (magyar tükörfordításban: Murántúl).

A szlovén-magyar határ menti részt – melynek területe 195 négyzetkilométerre terjed ki – önmagában a *Muravidék* elnevezéssel már nem lehet jelölni, kézenfekvő ugyanakkor a *Muravidék kétnyelvű területe*, vagy pedig a *Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területe* kifejezés.

3. Muravidék kifejeződése a helyi köznyelvben

A fentiekben muravidéki és magyarországi szakirodalmakra hivatkozva, továbbá a Szlovén Statisztikai Hivatal által közölt írásokból kiindulva mutattuk be, hogy Muravidék területi lehatárolása kapcsán milyen elképzelések vannak, és ezeknek a háttérben milyen események, intézkedések állnak.

Ebben a fejezetben a muravidéki magyarok körében készített interjúkból idézve mutatjuk be azt, hogy a helybéliek hogyan vélekednek Muravidék fogalmáról. Milyen határvonalakkal, főbb sajátosságokkal jellemzik a térséget.

3.1 A KUTATÁS HÁTTERE

A kvalitatív, interjú kutatást 2016. július 4–16. között készítettük el Muravidék két-nyelvű területén, azon belül is az alábbi településeken: Dobronak, Göntérháza, Lendva és Pártosfalva. Az elemzési egységet a magyar anyanyelvű felnőtt lakosság képezte. A mintába 26 interjúalany került, 19 nő és 7 férfi. A 18 és 64 év közötti válaszadók többsége a muravidéki magyarság különböző szervezeteinél¹⁵, továbbá a nemzetiségileg vegyesen lakott terület kétnyelvű közoktatási intézményeiben¹⁶ dolgozik. A minta kiválasztásához a hólabda módszert (Babbie 2001) alkalmaztuk, azaz megkértük a válaszadókat, hogy javasoljanak más, általuk ismert muravidéki magyar személyeket is a vizsgálatunkhoz. A feltáró célú empirikus kutatás félig strukturált interjúkra épült. Az interjúalanyoknak előre megfogalmazott kérdésekre kellett válaszolniuk, azonban a kérdések sorrendje nem volt kötött.

¹⁵ Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Muravidéki Magyar Rádió

¹⁶ Muravidék kétnyelvű területén négy kétnyelvű (szlovén-magyar) általános iskola működik (Lendván, Göntérházán, Dobronakon és Pártosfalván), és egy kétnyelvű középiskola Lendván.

KÖZELKÉP

A Muravidék mint fogalom körülhatárolásának a vizsgálatához először általánosságban kérdeztünk rá arra, hogy a válaszadók mit értenek Muravidéken. Majd – amennyiben kizárólag érzelmi szempontú, Muravidéket otthonnal, hazával azonosító választ kaptunk –, feltettük külön azt a kérdést is, hogy földrajzilag hogyan határolnák le a területet.

A térség sajátosságainak feltárása céljából először arra kérdeztünk rá, hogy az interjúalanyok véleménye szerint a muravidékiek megkülönböztetik-e magukat az ország más területén élőktől; és ha igen, akkor ez milyen formában, milyen szempontok szerint történik. Majd a muravidéki szlovén és magyar nyelvjárás témakörhöz kapcsolódóan tettünk fel kérdéseket.

3.2 MURAVIDÉK KOGNITÍV TÉRKÉPPEL VALÓ AZONOSÍTÁSA

Kutatásunk során abból az elméletből indultunk ki, hogy léteznek a helyeknek, területeknek egy közösen birtokolt értelmezése, melynek az eredménye az úgynevezett kognitív térkép létrejötte. A kognitív térkép nem más, mint a térhez kapcsolódó komplex mentális reprezentáció (Mester 2007). A kognitív térkép feltárása során a helybéliektől egyrészt a térre vonatkozó információkat gyűjtjük össze (a mentális tér neve, kiterjedése, főbb törésvonalak, határok stb.), másrészt felmérjük a térhez kapcsolódó véleményeket, sztereotípiákat (Letenyei 2006). A kognitív térképek különbségeket mutathatnak az emberek világnézetétől függően. Befolyásolja a kognitív térképezést például a kor, az életpaszta, a társadalmi csoport, a nemzettel való azonosulás stb.

A kognitív térkép esetében egy olyan mentális képről beszélünk, amely az adott személy fejében él a környezetéről (Downs – Stea 2004). Az alábbiakban mi azt nézzük meg, hogy a helyi magyarok, hogy „látják”, hogyan fogalmazzák meg Muravidéket.

A legtöbb válaszadó az elnevezés kapcsán a „*történelmi Muravidéket*” definiálta. Egy interjúalany például ekképpen jellemezte a tájegységet:

„A történelmi alsólendvai járásnak a Délszláv államhoz került része. A [történelmi]¹⁷ muraszombati járás három település híján egészében, és a szentgotthárdi járásnak néhány települése az Órségben (Őrihodos, Kiskapornak, Bükkalja, Domonkosfa). Ez a Muravidék magyar nyelvi kontextusban, amit a két világháború között Muramellékként is emlegettek.”

¹⁷ A szerzők kiegészítése.

KÖZELKÉP

Egy másik válaszadó így fogalmazott:

„Aki rendesen tudja a történelmet, az nagyon jól tudja, hogy a Muráig tart a Muravidék. Az volt a két megyének a magyar része. Ez is egy ilyen intelligencia, magyarság kérdés, hogy a Muravidék az, ameddig a régi Magyarország határa húzódik.”

Az interjúalanyok körében a második leggyakoribb válasz az volt, hogy a nemzetiségileg vegyesen lakott terület jelenti Muravidéket. Egy interjúalanyról például látszik, hogy kitűnően ismeri a néprajzi-táji határokat: *„[Muravidék]¹⁸ 3 tájegységből áll. Őrség 8 faluval, Hetés ugyancsak 8 faluval és Göcsej 14-15 falu.”*

Szintén hármas tagolódásra utalt egy másik válaszadó is, aki azonban földrajzi szempontból definiálta Muravidéket:

„Kb. három egységre osztható: 1. gorickói, dombvidéki rész, Hodos környéke, 2. aztán Dobronak és környéke, 3. valamint Lendva és környéke. Mai napig érezhető ez a hármas felosztódás.”

Egy interjúalany pedig így fogalmazott:

„Én Muravidék alatt elsősorban a határon túli magyarság lakhelyét értem, és nem is annyira földrajzi fogalomként használom, mint inkább társadalmi, kisebbségtudományi fogalomként, és azokat a településeket értem alatta, amelyek a kétnyelvű területen találhatóak.”

Több válaszadó kiemelte azonban, hogy téves az az álláspont, miszerint Muravidék kizárólag a nemzetiségileg vegyesen lakott területet foglalja magában.

„Összességében az, hogy csak a vegyesen lakott, magyarulakta vidékre használnánk, ez így soha nem; legalább is szakmai, tudományos körökben soha nem élt. Lehet, hogy valaki félreértve így magyarázza, de ennek nincs létjogosultsága.”

A legkevesebben, alig néhányan említették a NUTS3 statisztikai régiót a Muravidék név kapcsán.

„Szlovénul a Pomurje¹⁹, a Muravidék, ha most szó szerint fordítanám, akkor még valahol a mai, eléggé elfogadott szlovéniai régiók alapján, a még egykori

¹⁸ A szerzők kiegészítése.

¹⁹ Pomurje és Pomurska ugyanazt a területet jelenti.

KÖZELKÉP

luttembergi, vagy ljutomeri, valamint a radkersburgi, radgonai járást is magába karolja. Így áll össze a Muravidék. De azok már nem voltak a történelmi Magyarország részei. Azok már a Stájerország részek voltak. Az egykori Osztrák–Magyar Monarchia ausztriai részéhez tartoztak.”

Egy másik interjúalany pedig a kérdésre így felelt:

„Muravidék a Mura mindkét oldalát jelenti szélesebb értelemben, de számunkra elsősorban a Mura bal oldalát jelenti, a Magyarországhoz eső részt jelenti.”

3.3 Muravidék sajátos tájnyelvi jellemzői

Muravidék legmeghatározóbb ismérve az interjúalanyok elmondása alapján, hogy a tájegység kulturálisan, nyelviileg jelentősen különbözik Szlovénia többi térségétől. A legtöbb muravidéki magyar interjúalany egyfajta elkülönültség-érzésről számolt be, melynek háttérében elsősorban a csak a Muravidékre jellemző – magyar és szlovén – sajátos nyelvhasználat áll.

Ezt egy interjúalany az alábbiak szerint fejtette ki:

„Földönkívülieknek számítunk a nyelvünkkel meg a kultúránkkal egy kicsit a maribori, ljubljanoi, de főleg ott a Szlovénia belső területén lévő emberek számára. Volt olyan ismerősöm tengeremlékről, szlovéniai, aki megkérdezte, hogy hozzánk Muravidékre, Lendvára elég a személyije, vagy hozzon útlelet magával. Szóval a nyelv miatt.”

Fontos kiemelni, hogy Muravidék tájegység erős regionális sajátosságokkal rendelkezik a szlovén és a magyar nyelv terén is. A regionális nyelvi sajátosság a történelmi Muravidék területére, és nem Pomurska statisztikai régió egészére jellemző.

A muravidéki szlovén nyelvjárást a helyiek prekmurcsinának nevezik. Egyik jellegzetessége abból fakad, hogy bizonyos szavak a magyar nyelvből származnak. (Például varaš = város, birouv = bíró, sabadžag = szabadság.) (Varga 2011: 61) Egy muravidéki interjúalanyom az alábbi példát hozta erre:

„Múltkor azon nevettem, hogy egy barátnóm, – aki egy szót nem tud magyarul – mondta, hogy a kutyának utasításokat adott, és azt mondta, hogy »tanácsse«, tehát hogy tanácsot adott. És ezt muravidékiesen mondta, hogy »tanácsse«. Tudja, hogy mit jelent, de nem tudta, hogy honnan ered. Azt hitte, hogy ez egy szlovén szó.”

KÖZELKÉP

Egy fiatal muravidéki diáklány pedig a prekmurcsina másik jellegzetességét emelte ki, vagyis hogy a muravidéki szlovén tájnyelvben „*olyan magyar hangok vannak, amelyek a szlovénban nincsenek.*” Ezek a magyar hangok az ö és ü magánhangzók, és ezeket az élőbeszéd során használják a nyelvjárásban (Varga 2011).

Elmondható tehát, hogy „*a Mura mentén élő őshonos szlovének és magyarok évszázados együttélése*” következtében, olyan sajátos muravidéki szlovén nyelvjárás alakult ki, mely különbözik a többi szlovén nyelvjárástól (Varga 2011: 61).

Napjainkban azonban egyre inkább megfigyelhető, és egyre több nyelvész, kutató ír egy fordított jelenségről, arról, hogy a muravidéken élő magyarok nyelvhasználatába épülnek be szlovén nyelvi elemek. A muravidéki magyar nyelvnek egy igen erőteljes sajátossága a „*keveréknyelvűség*”, melyet a következő mondatok példáznak: „*Ma jó volt a malica (tízórai). Sokat beszélt a razredničarka (osztályfőnök). Meg kell vennem a vstopnicát (belépőjegyet)*” (Zágorecz – Csuka 2008: 34). További jellemzője a muravidéki magyar nyelvhasználatnak, hogy a mondatokban szlovén kifejezések magyar tükörfordításai jelennek meg. Kolláth Anna, a maribori Magyar Tanszék vezetője ezt az alábbi példamondattal mutatja be: „*Ma nem tudok órára jönni, föllépésem van kémiából.*» [...] *A szerkezet a szlovén »nastop imam« szó szerinti fordítása, s a jelentése a hallgatók nyelvhasználatában: »tanítási gyakorlaton én tartom az órát«*” (Kolláth 1994: 105).

A nyelvjárásból eredő sajátosság az interjúalanyok elmondása alapján egyfajta büszkeség érzetet ad mind a muravidéki szlovén, mind a muravidéki magyar ember számára.

Előbbire példa az alábbi mondat: „*A muravidéki szlovén emberek nagy önbizalommal vannak teli. Ők a saját dialektusukból, abból aztán nem engednek.*”

A muravidéki magyarság büszkeségérzetét pedig leginkább a következő két interjúrészlet fejezi ki:

„*Mi büszkék vagyunk a saját muravidéki magyar nyelvünkre. [...] Ez az a szépség ebbe a nyelvbe szerintem, hogy merjük mi ezt a tájszólásunkat használni. De ha bemegyünk egy hivatalos helyre, akkor mindenki törekszik azért azon, hogy használja az irodalmi nyelvet.*”

„*Nagyon büszke vagyok rá. Én egyébként magyartanár vagyok. Standardot használom az iskolában. Az interjúban is most, de ha szívem szerint lenne, akkor a muravidéki magyar nyelvet használnám. Csak nem biztos, hogy mindenki megértene.*”

A muravidéki magyar nyelv egyre inkább a privát szférában van jelen. Erre az eredményre jutott Kolláth Anna és Gróf Annamária 2011-ben, a nemzetiségileg vegyesen lakott területen végzett kérdőíves kutatás során. A válaszok azt mutatják,

KÖZELKÉP

hogy a magyar nyelv elsősorban otthon (66,6 százalék), rokonokkal (51,3 százalék), továbbá a szomszédokkal folytatott kommunikációban valósul meg (42,3 százalék). Ugyanakkor megfigyelhető a generációk közötti nyelvhasználat kapcsán, hogy felnőttkorra csökken a magyar nyelv választása minden beszédpartnerrel a családban. Míg például az adatközlők 89,4 százaléka magyarul beszélt az édesanyjával gyermekkorában, jelenleg már csak 64 százalékuk tesz így. Az apával való magyar nyelvű kommunikáció az életkor előrehaladtával még erősebben csökken. Míg a válaszadók 81,7 százaléka gyermekkorban magyarul beszélt édesapjával, addig felnőttkorra ez az arány a felére, 41 százalékra csökkent. A nyelvi asszimiláció irányát mutatja, hogy az adatközlők a gyermekeikkel már 50 százalékban a szlovén nyelvet használják (Kolláth – Gróf 2014). Más szerzők (Bartha Csilla 2006) a nyelvvesztés jelenségére hívják fel a figyelmet a szlovéniai magyarok esetében.

A fentiek alapján megállapítható, hogy Szlovénia hivatalos, statisztikai regionális felosztása az ország északi, északkeleti területét illetően nem egyezik meg azokkal a határvonalakkal, amelyek alapján a muravidéki magyarok döntő többsége körülhatárolta a térséget. Tehát a helybéliek által értelmezett Muravidék, az ehhez kapcsolódó kognitív térkép eltér a hivatalos területi felosztástól. Fontos azt is kiemelni, hogy a muravidéki magyaroknak a fejében Muravidék kapcsán egy olyan mentális kép él, melyet a leginkább a nyelvjárásból fakadó sajátosságokkal lehet jellemezni. E sajátosságok pedig csak az ezen tájegységre jellemző történelmi, etnikai okokra vezethetőek vissza.

4. Pomurska (Muratájéki) régió gazdasági és demográfiai helyzete

A Szlovén Statisztikai Hivatal a NUTS3 rendszer alapján közöl csak területi szinten statisztikai adatokat. Ezért kizárólag a Muravidék tájegységre vonatkozóan nem tudunk gazdasági és demográfiai vonatkozású megállapításokat tenni. Így e fejezetben a Pomurska régió – melynek kétharmad részét a Muravidék teszi ki (1. ábra) – gazdasági és demográfiai adatait elemezzük.

Bár az EU-hoz 2004-ben csatlakozott posztoszocialista országok közül a megtermelt GDP (euro/fő) alapján Szlovénia volt a legfejlettebb állam²⁰, mégis e kis országon belül a régiók között jelentős különbségek vannak. Pomurska statisztikai régió a közigazgatási és szellemi központoktól távol, az ország északi határán fekszik. A perifériális helyzetből, a határmentiségéből fakadó hátrányok sora érinti a vidéket: kedvezőtlen természetföldrajzi adottságok, rossz forgalmi helyzet, alacsony infrastrukturális ellátottság, elmaradott társadalmi-gazdasági szerkezet (Éger 1997).

²⁰ Szlovénia 2000-ben az EU átlag 71, 2010-ben 87%-át érte el. (Összehasonlításként Magyarország 52, majd 64%-on állt (Kovács 2012: 153, 189).

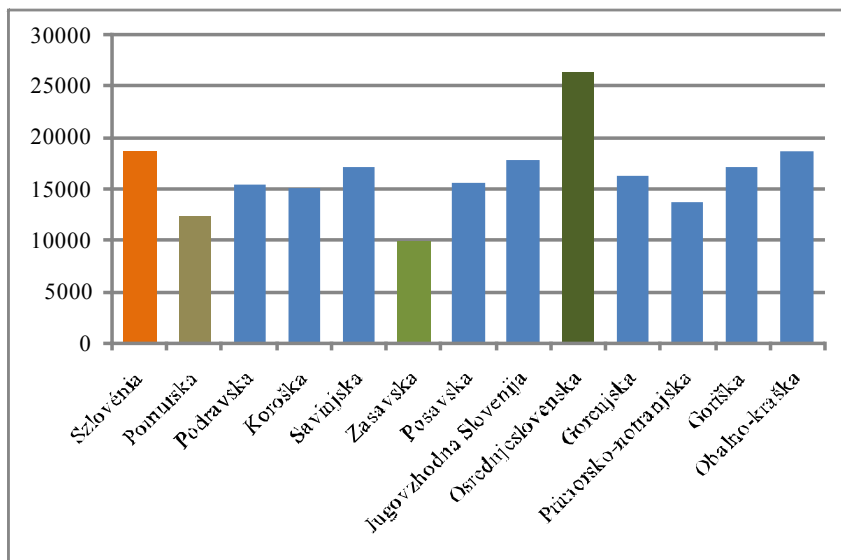

KÖZELKÉP

Mindezekből következik, hogy a Muratájéki régió a gazdasági és a demográfiai mutatók tekintetében is kedvezőtlen értékekkel rendelkezik.

Fejlettségét tekintve a bányászati-nehézipari régió, Zasavska után a második legszegényebb régióknak számít Szlovéniában (Hajdú – Nagy 2013). 2015-ben a megtermelt GDP (euró/fő) alapján a leggazdagabb régió, Osrednjeslovenska és Pomurska között 2,12-szeres különbség mutatható ki. (3. ábra)

3. ábra. A szlovén régiók fejlettsége a GDP (euró/fő) adatok alapján 2015-ben

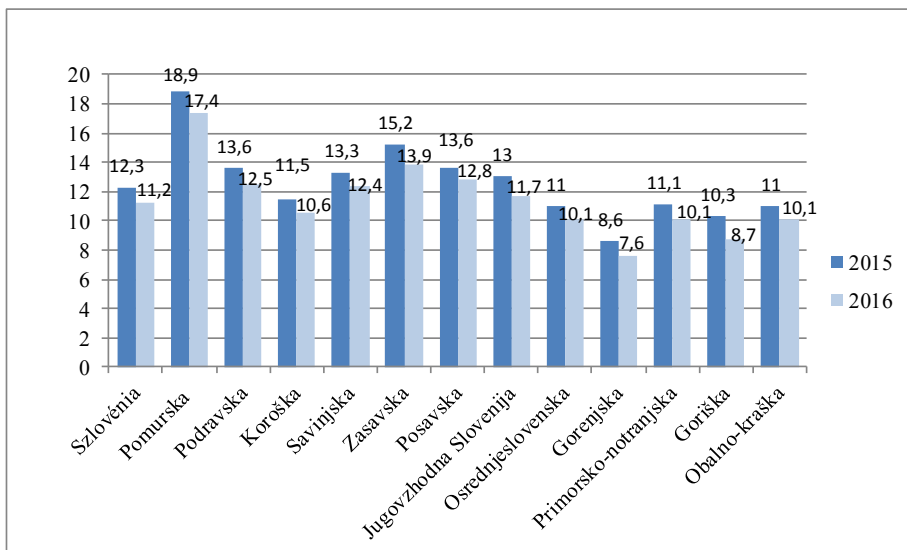

Forrás: Szlovén Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés

A munkanélküliség tekintetében a régiók sorában Pomurska áll az utolsó helyen. Szlovénia egészét tekintve 2015-ben a regisztrált munkanélküliek aránya 12,3 százalék, 2016-ban pedig 11,2 százalék volt. Ugyanakkor a Muratájéki régió esetében a 2015-re vonatkozó arány 18,9; 2016-ra pedig 17,4 százalék volt. Ezekkel a számokkal a vizsgált régió a többi régióhoz képest kimagaslik a szlovén rangsorban (4. ábra), ami hatással van az ott élő magyarok élethelyzetére is.

KÖZELKÉP

4. ábra. A regisztrált munkanélküliek aránya a 12 szlovén régióban 2015-ben és 2016-ban

Forrás: Szlovén Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés

A rossz gazdasági mutatókkal párhuzamosan a demográfiai folyamatok tekintében is negatív tendenciát figyelhetünk meg.

Kedvezőtlen népmozgalmi adatok jellemzik a NUTS3 régiót. Míg 2010-ben Pomurska statisztikai régióban a lakosságszám 119 548 főt tett ki, addig 2016-ban már csak 116 078 főt. Közel 3500 fővel csökkent a népességszám a vizsgált időszakban. A térség 2010 és 2016 között (a 2011-es évet leszámítva) negatív nemzetközi vándorlási egyenleget²¹ mutatott. Míg a hat év alatt a Muratájéki régióba érkező külföldiek²² száma 2636 főt tett ki, addig a térséget elhagyók, és külföldre költözők száma 4399 fő volt. Így összességében a ki- és bevándorlások különbsége negatív, több mint 1700 fővel. A belföldi migrációt tekintve nem beszélhetünk jelentős mozgásról. Míg 2010 és 2016 között Szlovénia más régiójából a Muratájéki régióba érkezők száma 16 156 fő volt, addig a Muratájéki régiót valamelyik másik régióért elhagyók száma

²¹ Vándorlási egyenleg: az adott évben be- és kivándorlók számának különbsége (Kapitány 2015).

²² „A külföldről beköltözők között elsősorban a volt jugoszláv tagállamok lakosait találjuk” (Hajdú – Nagy 2013). Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Macedónia, Koszovó állampolgárai képezik a beköltözők legnagyobb arányát Szlovéniában.

KÖZELKÉP

16 069 fő. A régióközi mozgások eredményeképpen a hat év alatt 87 fővel nőtt a térség lakossága. (1. táblázat)

1. táblázat. Nemzetközi és belföldi vándorlási egyenleg, 2010–2016 (ezrelék)

	2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016	
	kül- föld	bel- föld	kül- föld	bel- föld	kül- föld	bel- föld	kül- föld	bel- föld	kül- föld	bel- föld	kül- föld	bel- föld	kül- föld	bel- föld
Szlovénia	-0,3 ²³	0,0	1,0	0,0	0,3	0,0	0,2	0,0	-0,2	0,0	0,2	0,0	0,5	0,0
Pomurska	-0,7	-0,2	0,2	1,6	-5,5	-0,3	-3,0	-1,7	-1,1	0,3	-2,4	0,3	-2,5	0,8

Forrás: Szlovén Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés

Hangsúlyozni kell azonban, hogy Pomurska népességvesztésének fő oka az alacsony termékenységi arányszám²⁴. Ez az érték 2016-ban 1,44 volt. Ki kell emelni azt is, hogy Szlovénia egészét tekintve kedvezőtlen a népszaporulat. Ugyanez a demográfiai mutató országos szinten ugyanebben az évben 1,58 volt (Szlovén Statisztikai Hivatal 2017). A természetes szaporodásra vonatkozó adatok, melyek az élve születések és halálozások különbözetét adják meg (Kapitány 2015), a 12 régió többségében, 8 esetben negatív előjelűek. Ez azt jelenti, hogy az ország nagy részében természetes fogyásról beszélhetünk. Ezen belül is messze a legrosszabb értékekkel a Muratájéki régió rendelkezik.

Pomurska NUTS3 régió korösszetétele az adatok alapján a térség további népességfogyását vetíti előre. (5. ábra) 2016-ban a legmagasabb volt az aránya a 75 év feletti korosztálynak. Őket a 60–64 év közötti korcsoport követte. Nagyon rossz előjel, hogy rendkívül alacsony a 25 év alatti fiatalok aránya. A térség korszerkezetét tekintve megállapítható, hogy Szlovénia, és benne az általunk vizsgált statisztikai régió krónikusan előregedő képet mutat.

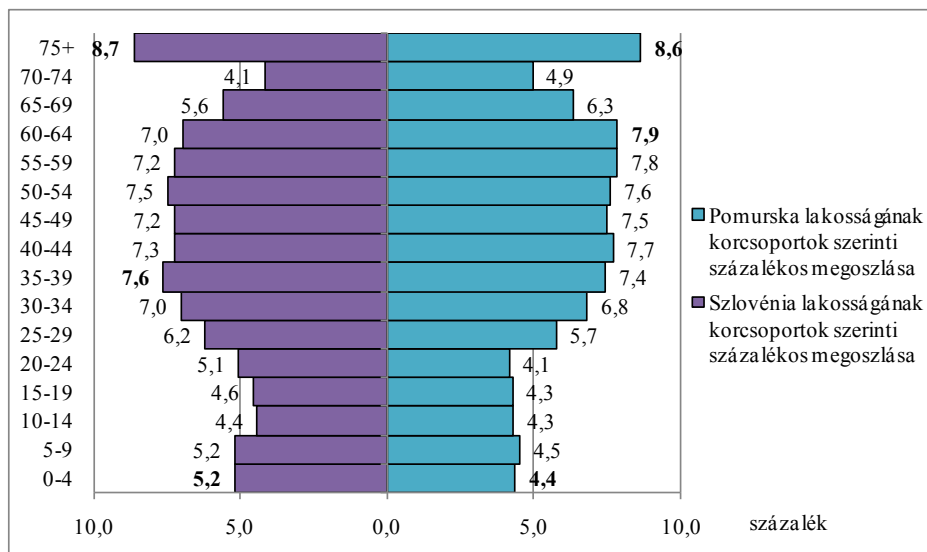
²³ Nettó migrációs arányszám (Kapitány 2015).

²⁴ A teljes termékenységi arányszám az egy nő által – 15-től 49 éves korig – szült gyermekek átlagos számát mutatja meg (Andorka 2006).

KÖZELKÉP

5. ábra. Szlovénia, valamint Pomurska lakosságának öt éves korcsoportok szerinti százalékos megoszlása 2016-ban

Forrás: Szlovén Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés

5. Összegzés

Tanulmányunkban a Kárpát-medencei szórvány magyarok egyik kevésbé ismert közösségével, a szlovéniai magyarokkal foglalkoztunk. E kisebbség több impériumváltást is megélt, de mára már a független szlovén állam alig öt-hat ezer fős magyar közösségét alkotja. Írásunkban először röviden bemutatjuk a szlovéniai magyarság két világháború közötti és a szocialista korszakra vonatkozó társadalomtörténetét, majd két témával – a pozitív diszkrimináció elvére épülő nemzetiségpolitikával és a Muravidék elnevezéssel – foglalkoztunk részletesen.

Szlovéniában több nemzeti kisebbség él, ugyanakkor többletjogokkal csak a két őshonos kisebbség rendelkezik, az olaszok és a magyarok. A pozitív diszkrimináció elvére épülő kisebbségpolitika hozta létre a kétnyelvű-, illetve a nemzetiségileg vegyesen lakott terület kifejezést, mely a szlovén-magyar határ menti, 50 km hosszú, összesen 195 négyzetkilométert magába foglaló területet fedi le. A térség egy kisvárost, Lendvát és további 30 falusi települést foglal magába. Az 1910-es magyar népszámlálás szerint e határ menti területen 15 800 fő élt, akiknek több mint 90%-a magyarnak vallotta magát. Ma már az ott élőknek csak egyharmada a magyar. (2. ábra) A nemzetiségileg vegyesen lakott területen az 1959/60-as tanévben álta-

KÖZELKÉP

lános iskolai szinten kötelezővé tették a kétnyelvű oktatást azzal a céllal, hogy az ott élő szlovén és magyar diákok kölcsönösen megtanulják egymás nyelvét. Az új oktatási modell lényeges hatást gyakorolt a muravidéki magyar nyelv alakulására, melynek ma már sajátossága a „kevertnyelvűség” és a szlovén kifejezések tükörfordítása is. Következtetésként elmondható, hogy annak ellenére, hogy a kétnyelvűség bevezetése mindenképpen egy nemes cél volt annak idején, azonban az elképzelést nem következetesen valósították meg a gyakorlatban. Az 50-50 százalékos szlovén-magyar nyelvhasználat csak az első osztályokban érvényesül, ahogy haladnak felfelé az évfolyamok, egyre csökken a magyar nyelv használata. A középiskolában már az oktatás nagy része szlovén nyelven folyik, és a diákoknak csak egészen kis százaléka választja az órán a magyar nyelvet; bizonyára azért, mert könnyebben boldogul a szlovén nyelvvel. A magyar anyanyelvű tanulók a magyar nyelvet elsősorban otthon a családban, a rokonokkal, és a szomszédokkal való kommunikációban használják. Jellemző ugyanakkor, hogy felnőttkorban csökken a magyar nyelv választása minden beszédpartnerrel még a családban is.

A másik téma, amivel részletesen foglalkoztunk az a Muravidék elnevezés. Muravidék egy új tájegység, ami akárcsak Burgerland, a Trianon után alakult ki. Míg ez utóbbi tájegység egyaránt meghonosodott a hazai szakirodalomban és közbeszédben is, addig a Muravidékről ez nem mondható el. A térség területi lehatárolása kapcsán három fő megközelítési szempont érvényesül. Az első a történelmi vonatkozásra helyezi a hangsúlyt, és azt a területi egységet érti Muravidék alatt, mely a történelmi Magyarország részét képezte. A második megközelítésben a terület etnikai összetétele az irányadó. Ez esetben a szlovén nemzetiségpolitika által intézményesült kétnyelvű terület jelenti Muravidéket. Újabban pedig a Muravidék elnevezést egy két részből álló – a Mura jobb partján lévő egykori Stájer vidék, illetve az egykori Zala és Vas vármegyék egy-egy részét képező – statisztikai régióra alkalmazzák, melynek létrejöttében a közelmúltban a közigazgatási, adminisztratív szempontok érvényesültek.

A három megközelítés közül a leginkább elfogadott a hazai szerzők és a muravidék kutatók körében, továbbá a muravidéki köznyelvben is, hogy Muravidék azt a Mura folyóval határos tájegységet jelenti, mely a trianoni döntést követően került a délszláv államhoz. Kiemelendő, hogy ezzel a megközelítéssel kizárólag csak a helyi és az anyaországi magyarok élnek. A szlovénok, beleértve a helyieket is, a mi *Muravidék* elnevezésünkre a Ljubjana centrikus *Prekmurje* névalakot használják. A határmenti sávra a *Muravidék kétnyelvű területe*, vagy pedig a *Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területe* kifejezést célszerű használni. Míg a statisztikai régió (Pomurska) esetében Bokor László gondolatmenetét követve érdemes átvenni a *Mura-tájéki régió* elnevezést is.

Muravidéknek – kulturális, történelmi okokból – olyan sajátos színezete van, melynek eredményeképpen jelentősen különbözik Szlovénia többi térségétől. A

KÖZELKÉP

társégnak van egy másik jellemzője is, a peremhelyzetből, határmentiségből fakadó kedvezőtlen gazdasági és demográfiai helyzet.

Irodalom

- Andorka, R. (2006): Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest
- Babbie, E. (2001): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó, Budapest
- Bartha, Cs. (2006): Kétnyelvűség a Muravidéken. In: Muratáj, 1-2.: 79-113.
- Bence, L. (1994): Írott szóval a megmaradásért. (A szlovéniai magyarság 70 éve). Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
- Bence, L. (2000): Peremhelyzetből kisebbségbe. (A szlovéniai magyarság gazdasági összeomlása Trianon után). In: Göncz László (szerk.): A Mura mente és a trianoni békeszerződés. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva: 168-173.
- Bokor, J. (2009): Nyelviség és magyarság a Muravidéken. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
- Bokor, L. (2012): Gondolatok a Muravidék elnevezéséről és területi hatáiról. In: Földrajzi Közlemények, 136 (1): 56-65.
- Downs, Roger M. – Stea, D. (2004): Mentális térkép szerkesztése. In: Letenyey László (szerk.): Településkutatás. A települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapozása. Módszertani szöveggyűjtemény. L'Harmattan – Ráció Kiadó, Budapest: 593-613.
- Éger, Gy. (1997): Regionalizmus, határok és kisebbségek. In: Varga Csaba – Tibori Tímea (szerk.): A mai világ és a jövő forгатókönyvei. HÉA Stratégiakutató Intézet, MTA Szociológiai Intézet, Magyar Kapu Alapítvány, Budapest: 223-242.
- Gönc, K. (2010): Népszámlálás 2011. In: Naptár 2011. A szlovéniai magyarok évkönyve. Lendva, Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet: 86-88.
- Göncz, L. (2010): Fejezetek a muravidéki magyarság érdekvédelmi szerveztségének történetéből. In: Király M. Jutka (szerk.): A Szlovéniában élő őshonos nemzeti kisebbségek szerveztségének 35 éve. Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet, Lendva: 75-93.
- Göncz, L. (2001): Mura mente és a térség magyarságának társadalmi jellemzői a 19. századtól napjainkig. In: Baráth Árpád (szerk.): Érintkező kultúrák, kisebbségi értékek. MTA Pécsi Akadémiai Bizottság, Pécs: 67-75.
- Göncz, L. (2006): Nemzetiségi és anyanyelv-használati jogok Szlovéniában. In: Zempléni múzsa, 2 (22): 5-10.

KÖZELKÉP

- Gróf, A. (2012): A Magyar Nyelvi Lektorátus a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék életében. In: Kolláth Anna - Gróf Annamária - Merényi Annamária (szerk.): 30 éves a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke, Maribor: 59-61.
- Gyémánt, R. (2009): Magyarok – államhatárainkon túl. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged
- Győri Szabó, R. (2006): Kisebbség, autonómia, regionalizmus. Osiris Kiadó, Budapest
- Hajdú, Z. – Nagy, I. (szerk.) (2013): Dél-Pannónia. Dialóg Campus, Budapest
- Kapitány, B. (szerk.) (2015): Demográfiai fogalomtár. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest
- Kapitány, B. (2015b): Külhoni magyar közösségek. In: Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai portré 2015. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest: 227-240.
- Kolláth, A. (1994): A nyelvi viselkedés kérdése a Muravidéken. In: Muratáj, 2: 102-107.
- Kolláth, A. – Gróf, A. (2014): A szlovéniai magyar nyelv. <https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/get/o:356645/bdef:Content/get> (Utolsó letöltés: 2017.11.18.)
- Kovács, A. (2014): A második világháború és az azt követő megtorlások áldozatai Szlovéniában, különös tekintettel a muravidéki magyar áldozatokra. In: Naptár 2015. A szlovéniai magyarok évkönyve. Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet, Lendva: 81-93.
- Kovács, A. (2013): A muravidéki magyarok a statisztikák tükrében 1869-2011. http://www.e-kompetencia.si/images/epublikacije/attila/Muravideki_magyarok_1869-2011_-_Projekt_e-kompetence_-_140599_-_splet.pdf (Utolsó letöltés: 2017.11.18.)
- Kovács, A. (2004): A muravidéki magyarok számának változása a 20. században a statisztikák tükrében. In: Muratáj, 1: 47-76.
- Kovács, A. (2012): A muravidéki magyarság 1920 és 1991 közötti sorsfordulóinak áttekintése. In: Földrajzi Közlemények, 136 (3): 285-292.
- Kovács, A. (2006): Délszláv kolonizáció Alsólendva környékén a két világháború között. In: Bárdi Nándor – Simon Attila (szerk.): Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja
- Kovács, A. (2011): Jugoszlávia Kominformból való kizárásának (ki)hatásai a jugoszláviai magyar és a magyarországi szlovén kisebbségre. Muravidéki és Rába-vidéki példák. In: Kupa László (szerk.): Görbe háttal. Interetnikus konfliktusok Közép-Európában a múltban és a jelenben. Virágmandula Kft., Pécs
- Kovács, T. (2012): Vidékfejlesztési politika. Dialóg Campus, Budapest-Pécs
- Letenyei, L. (2006): Településkutatás I. Új Mandátum Kiadó – Ráció Kiadó, Budapest

KÖZELKÉP

- Mester, T. (2007): Mentális térképezés. In: Kovács Éva (szerk.): Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet. PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék: 296-316.
- Statistical Office Republic of Slovenia (2017): Explanations of territorial changes of statistical regions. <http://www.stat.si/dokument/8486/Explanations-territorial-changes-statistical-regions.pdf> (Utolsó letöltés: 2017.11.21.)
- Székely, A. (1995): A szlovéniai magyarság oktatásügyének változásairól. In: Muratáj, 2: 37-58.
- Romsics, I. (2001): Magyarország története a XX.században. Osiris, Budapest
- Szilágyi, I. (2007): A Muravidék történelmi múltja. In: Nagy Világ, 52 (10): 778-784.
- Szlovén Statisztikai Hivatal (2017). <http://www.stat.si/statweb/en/home> (Utolsó letöltés: 2017.10.30.)
- Tarján, G. (1993): „A kisebbség csak kisebbség még a pokolban is”. Muratáj, 1-2: 72-91.
- Varga, J. (2011): Nyelv-, hagyomány- és identitásőrzés a megmaradás záloga. Nap Alapítvány, Dunaharaszti
- Varga, S. (1994): A szlovéniai magyarok helyzete 1919-1941 között. Muratáj,1.: 77-87.
- Zágorec-Csuka, J. (2008): A családom anyanyelve a muravidéki magyarok identitása tükrében. Muravidéki Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár.